

We moeten Big Tech tegenhouden voor het de publieke ruimte volledig koloniseert

Folkert Jensma

Dinsdag sta ik met collega-journalisten en schrijvers voor het Amsterdamse kantoor van techgigant Meta. Met een spandoek voorzien van teksten als ‘Diefstal van de eeuw’ en ‘Ons werk, afblijven!’.

Ik zie er nu al tegenop.

Ik ben niet zo van de boze protestclichés; als journalist ben ik gewend aan de zijlijn te staan. Een beetje kijken, indrukken noteren en daarna duiden, liefst thuis. Maar dan had ik geen bestuurder van journalistenvakbond NVJ moeten worden. Nu ben ik zelf de sigaar, ook na decennia best goed betaalde journalistiek. Nog bedankt daarvoor, lezer en adverteerder. Maar Meta en consorten zijn druk bezig onze rol in de democratie naar de filistijnen te helpen. Te laat om dat te voorkomen is het nog niet, maar het tempo waarin het fout gaat, is wel adembenemend.

Folkert Jensma is columnist en voormalig hoofdredacteur van *NRC*. Hij is voorzitter van journalistenvakbond NVJ.

Alles wat ik in de afgelopen ruim veertig jaar heb opgetikt, is door Big Tech achter mijn rug om opgezogen en versnipperd over allerlei grote taalmodellen. En daar komt het nu op afroep als AI-brij weer uit. Ik kan nu makkelijk, en vooral gratis, aan Copilot of Gemini vragen om dit stuk ‘vlotter’, ‘korter’, ‘eenvoudiger’ of ‘meer in de stijl van Folkert Jensma’ te herschrijven. Wat vervolgens ook gebeurt.

Net of je in een psychiatrische inrichting een digitale replica van jezelf tegenkomt, op de gang of in je hoofd. Die jouw werk eerst volledig kopieerde en je nu aan het verbeteren is, in je eigen schrijfstijl. Hoor ik stemmen, zie ik spoken, of ben ik het toch zelf? Wat er uit zo’n vraag aan AI komt, is natuurlijk zielloze rotzooi. Maar de enige die zichzelf in de shredderpulp mogelijk nog herkent, ben ik vermoedelijk zelf.

Stelletje boeven

Op dat plein voor het Meta-kantoor betoog ik mede namens de beroepsgroep dat dit een brutale diefstal is, een kolossale auteursrechteninbreuk. Iedereen kan dat snappen. Geld terug, stelletje boeven! Daarna stappen we naar de rechter om in een dure en eindeloos trage bodemprocedure erkenning te krijgen. In een volgende, even omslachtige ‘schadestaatprocedure’ wordt dan de omvang van de geleden schade vastgesteld. Enzovoorts, et cetera. Of Meta haalt bakzeil en schikt voor 100 miljoen ofzo, dat kan natuurlijk ook. Maar daarmee is het probleem niet opgelost. En ik ben rijk genoeg om dat geld niet eens te hoeven.

Sorry voor de open deur, maar in een democratische rechtsstaat heb je een vrije pers nodig en een vrij domein van schrijvers, kunstenaars, vertalers en wetenschappers. Die zelf over hun eigen werk beslissen – wie dat mag ‘hebben’, exploiteren, publiceren en verspreiden. De (Europese) rechter bewaakt daarbij de grenzen, [ooit fraai samengevat](#) als het recht ‘to shock, offend and disturb’. Schokken, kwetsen en verontrusten. Dat mag dus. Ik herhaal het maar, want dit zinnetje is al een poosje aan het verdampen.

Bij Meta is het zeker niet in goede handen. Een [vrolijk ironisch filmpje](#) van satiricus Roel Maalderink en burgerrechtenclub Bits of Freedom over Meta’s AI-bril (‘heel privacyvriendelijk!’), opgenomen met niets-vermoedende Meta-medewerkers, werd prompt verwijderd van Instagram – eigendom van Meta. Reden: strijdig met de richtlijn tegen ‘pesten en intimidatie’. Dat is dan onwillekeurig wel weer humoristisch.

Maar Meta is dus geen bedrijf dat de uitingsvrijheid ooit zal waarborgen, terwijl het almaar machtiger wordt.

Betalen voor journalistiek wordt hetzelfde als doneren aan Natuurmonumenten: maatschappelijk bewuste liefdadigheid

Wat hier echt gaande is: het grootschalig corrumperen van de publieke ruimte door Big Tech. Een machtsovername van het belangrijkste domein van de democratische rechtsstaat. De ruimte waarin de burger zich vrij kan informeren, veilig van mening verschillen met anderen, betrouwbare, falsifieerbare informatie kan vinden, pluriforme, herkenbare bronnen tot z'n beschikking heeft, zich binnen zelf te bepalen grenzen bloot kan geven en zich ook kan vergissen of fouten kan maken zonder daar levenslang de consequenties van te ondervinden.

Dat is dus allemaal verloren aan het gaan. De digitale wereld is in hoog tempo een duistere subcultuur aan het worden, waaruit minderjarigen dringend weggehouden moeten worden, en waarin volwassenen het risico lopen te worden bedrogen, of in ieder geval misleid.

En dat heeft dus serieuze consequenties voor het functioneren van de democratie. Zie het parlement, waarin polarisatie, extreme opvattingen en onvermogen om naar elkaar te luisteren worden beloond. Met een samenleving waarin jongeren overwegend anti-democratische partijen zijn gaan steunen, homoseksualiteit [vaker afwijzen](#) en een fenomeen als de manosphere opgang maakt.

Wij journalisten merken ook dat onze uitgevers lege hulzen zijn geworden. Ooit waren ze de beheerders van het verdienmodel, bewakers van de 'chinese muur' tussen commercie en journalistiek, bekwaame managers van de distributie. 'Courantiers' waren evengoed bakens van de vrije journalistiek als hun hoofdredacteuren.

Dat is nu aan het verdwijnen. Inmiddels hebben journalistieke media nauwelijks meer iets te zeggen over hun distributie, over de prioritering van het nieuws en zelfs over de presentatie of beschrijving ervan. De nieuwe backoffice is Big Tech, die de hardware, de software en de digitale platforms levert waarvan media en democratie nu afhankelijk zijn. TikTok is een journalistiek format geworden, dat niet meer kan worden genegeerd. Sociale media verspreiden nu het nieuws – de 'krant' is in duizend stukjes uit elkaar gevallen en worstelt met de opgave de meerwaarde van journalistiek uit te leggen. En daarna de burger naar de betaalmuur te leiden. Betalen voor journalistiek wordt hetzelfde als doneren aan Natuurmonumenten: maatschappelijk bewuste liefdadigheid.

Anonieme mijnwerkers

Het klassieke verdienmodel van de journalistiek is dus op z'n retour. De opbrengst van advertenties gaat hoofdzakelijk naar Californië, eigen nieuwswebsites raken in snel tempo overbodig. Een gemiddelde mediagebruiker zegt vandaag hardop tegen z'n smartphone: 'Wat is het laatste nieuws', en is daarna klaar. AI leest een samenvatting voor, in een halve seconde bij elkaar geharkt uit talloze bronnen, die daarna niet meer bezocht hoeven te worden. Journalisten zijn afgewaardeerd tot anonieme mijnwerkers. Hun uitgevers zijn gepasseerd. Wat nu rest is een achterhoedegevecht, voor het kantoor van Meta dus.

Maar niet getreurd. Burgers – mediaconsumenten – en de politiek zullen toch wel inzien dat je niet straffeloos de verwijdering van serieuze journalistiek uit de democratie kunt accepteren? Zeker als daar het via anonieme algoritmes aanjagen van haatdragende, emotionele en opruiende berichten voor in de plaats komt? Als dat betekent dat woede en wantrouwen worden aangewakkerd en het poldermodel, inclusief sociaal contract, wordt vermalen? Nederland verandert dan in een *low-trust*-woestijn, waarin het vertrouwen in elkaar, in overheden, politieke partijen, en instituten als rechtspraak, politie en vrije pers achteruit kachelt.

Zoiets zal toch niet gebeuren? Toch?

Maak NRC jouw voorkeursbron op Google

Bij Google kan je nu zelf aangeven welke nieuwsbronnen jij vaker wil zien in je zoekresultaten. [Meer informatie](#)

[Kies NRC als voorkeursbron](#) Melding voorkeursbron sluiten